

Norden och spansk verklighetsförståelse

– två exempel

By Carl-Eric Johansson

*Rethinking Scandinavia – CSS Publications Web Quarterly
Issue II. Published in July 2018*

Norden har inte varit en självklar referenspunkt i spansk verklighetsförståelse eller som kulturell inspirationskälla. Influenser i motsatt riktning har förekommit men har inte skett med någon regelbundenhet, jämfört med hur kulturella strömningar av olika slag från Tyskland, Frankrike och den anglosaxiska världen sköljt över det skandinaviska området i återkommande vågrörelser. Ibland har dock historiens slumpartade händelser brutit av mot det etablerade mönstret. Ett sådant exempel är det nu åttio år gamla spanska inbördeskriget (1936 - 1939), som medan det pågick lockade tusentals unga män från andra länder att delta i striderna, varav ungefär ett tusen från de nordiska länderna. Kriget lade grunden till en antifascistisk front, som fortfarande utgör ett bärande ideologiskt element inom den europeiska vänstern, liksom det har inspirerat mängder av författare ända in i vår tid, inte minst svenska.¹

Under 1800-talet blev Spanien för utländska besökare från norr en exotisk plats, idag omvandlad till ett varuhus för att tillfredsställa massturismens behov. Resultatet av direkta och indirekta kontakter är att Spanienbilder integrerats som en del av skandinavisk föreställning av omvärlden. Hur är det då i det omvända fallet? I den Spanientraserade världsbilden fanns sedan långt tillbaka i historien en nordlig dimension som kortfattat kan struktureras under tre övergripande begrepp från renässansen till 1800-talet: det barbariska, upplysta och romantiska Norden, föreställningar som var en del av den förväntningshorisont som resenärer söderifrån bar med sig vid besök i de nordliga regionerna.²

Årtiondena runt sekelskiftet 1900 laddades Nordenbilderna med nya innebörder, beroende på att en dynamisk samhällsutveckling i snabb takt omvandlade Nordeuropa inom en mängd områden. Därmed sattes ljuset än tydligare på ett Sydeuropa som föreföll ha stelnat i traditionalism och dekadens. Ett nord-sydligt perspektiv blev en viktig beståndsdel i diskussionen om vilka vägar den moderna samhällsutvecklingen skulle ta. Inte minst den nya litteraturen från norr (Skandinavien och Ryssland) blev bränsle i samhällsdebatten bland de ledande intellektuella eliterna med Ibsen som effektiv tändväts-

¹ Några aktuella svenska exempel: Henrik Berggren, *Det röda arvet* 2014, Kjell Eriksson, *Att skjuta hästar* 2015, Anna Jörgensdotter, *Solidärer* 2017 (samtliga romaner), Nathan Shachar, *Sin egen värsta fiende* 2016 (essäer).

² Peter Stadius, *Resan till norr. Spanska Nordenbilder kring sekelskiftet 1900*, Helsingfors: Finska vetenskapssocieteten, 2005, s. 28 – 60.

ka.³

³ Stadius, *Resan till norr*, 2005, s. 61 – 82, 91 – 108.

Breven från Finland

Den moderna genombrottslitteraturen var inte allenarådande som förmedlare av bilder från det avlägsna Norden. Resenärer av olika slag styrde kosan norrut för att utforska och rapportera om det nya moderna Nordens verklighet bakom de ingrodda och slitna stereotyperna (se ovan). En sådan resenär var författaren och diplomaten Ángel Ganivet, som var stationerad i Helsingfors drygt två år i slutet av 1800-talet och rapporterade i brevform till lokaltidningen i sin hemstad Granada.⁴ Ganivet utgör här det ena exemplet på kulturförmedling. Det andra är hämtat från den aktuella samtiden och återspeglar det globaliserade mediesamhällets roll som förmedlare av i första hand populärkultur.

Innan Ganivet hamnade i Helsingfors hade han tjänstgjort fyra år i Antwerpen som diplomat och där på allvar stiftat bekantskap med det moderna, industrialiserade Europa, en verklighet som stod i bjärt kontrast mot hans hemstad Granadas sömniga lantlighet. Han levde inte upp till bilden av den mondäne, socialt utåtriktade diplomattypen, tillika upphöjde författaren som exempelvis Lawrence Durrell eller den nicaraguensiske poeten Rubén Darío. Ganivet var samtidigt med sitt diplomatiska värv febrilt sysselsatt med sitt författarskap. Under Helsingforsvistelsen skrev han, utöver brevrapporteringen, bl.a. en filosofisk essä om Spanien och sin andra roman. I augusti 1898 lämnade han Helsingfors för att tillträda en befattning som konsul i Riga. I slutet av november samma år tog han livet av sig genom att kasta sig i floden Daugava, endast 33 år gammal.

Ganivet var ingen typisk reseskildrare. Den begränsade värld han rörde sig i var det ryska storfurstendömet Finlands huvudstad, företrädesvis dess svenskspråkiga skikt av befolkningen. Hans iakttagelser och beskrivningar hör närmast till den variant inom resegenren som på engelska brukar benämnas "extended stay" och hade följaktligen inte själva resandet som organiserande princip i textbygget. Brevformen som Ganivet använde sig av innebar att han dels skrev in sig i en tradition med antika föregångare och dels skapade en textväv med en speciell retorisk-kommunikativ funktion. Det speciella berättarjag han konstruerade riktade sig till både verkliga och fiktiva mottagare och kunde i brevgens privathet samtidigt uppträda som ett offentligt berättarjag.

Han var medveten om att mottagarnas kunskaper om den värld han beskrev var minimal eller icke-existerande, trots att det rörde sig om en krets intellektuella i hans hemstad Granada. Han ville upplysa men inte predika, och han gav sig inte ut för att vara socialantropo-

⁴ Stadius behandlar 8 spanska resenärers berättelser (10 texter), däribland Ganivet. 1898 utgavs brevsamlingen i bokform under titeln *Cartas finlandesas*.

log, utan en iakttagande intellektuell, som försökte förstå det han såg och upplevde. Breven får därmed karaktär av essäer men präglas språkligt av en familjär, intim ton med talspråkliga inslag, en ironisk distans och, inte ovanligt, en argumentation i metaforisk form. Han tycktes inte arbeta efter en utstakad plan, utan hans planlösa upptäcktsfärder i Helsingforsverkligheten gav i sin tur upphov till idéer och reflexioner, inte minst om situationen i det egna hemlandet.

Sammantaget får dessa retoriska drag i berättandet också följder för det som berättas. Ganivet är inte överdrivet noga med exakt information, till exempel statistik. Den tydligt identifierade mottagaren blir en aktiv medskapare i hur den finska verkligheten presenteras. Breven färgas inte bara av kommunikationen riktad till mottagarna utan också av en slags inre kommunikation riktad mot det egna författarjaget. Ganivet var vid den här tiden även fullt sysselsatt med att skriva på sin historisk-filosofiska essä om Spanien, *Idearium español* (1897), ett verk som syftade till att belysa Spaniens aktuella tillstånd och orsakerna till detta. Essän kan ses som en del av en större diskussion, en allmän sydeuropeisk men också specifik spansk diskussion om en sydeuropeisk dekadens, där den positiva motpolen representerades av Nordeuropa och dess pågående dynamiska samhällsutveckling och modernisering. Upplevelserna i Finland och den föregående vistelsen i Antwerpen var intellektuellt bränsle som hjälpte honom att reflektera över tillståndet i hemlandet, vilket också spillde över i både vad och hur den finska verkligheten förmedlades i olika brev. Skönlitteraturen spelade en viktig roll för Ganivet, liksom för hela den pågående diskussionen om skillnaderna mellan nord och syd. Ett av breven ägnades helt åt det finska nationaleposet *Kalevala*. Han skrev litteraturkritiska kommentarer om sex norska författare, som senare gavs ut separat med titeln *Hombres del norte*. Den mest omfattande essän handlade om Ibsen, vars dramer fungerade som en vattendelare mellan det gamla och det nya och tolkades, både i kritik och i uppsättningar på olika teaterscener, långt ifrån enhetligt och samstämmigt.

Cartas finlandesas innehåller sammanlagt 22 brev publicerade i tidningen *El Defensor de Granada* mellan oktober 1896 och april 1898. Spännvidden i ämnesval är stor, från bredare politiska beskrivningar och analyser med Spanien hela tiden som den underliggande referensen till mer perifera teman om alkohol och namnskick. Den finska kvinnan ägnas stort intresse, liksom reflexioner kring matkultur och andra seder och traditioner.⁵ Viktigt att komma ihåg för att förstå Ganivets beskrivning av Finland vid den här tiden är att landet sedan 1809 utgjorde ett autonomt storfurstendöme i det kejsarliga Ryssland.

Efter ett inledande brev, som i huvudsak är en resonerande avsiktsdeklaration inför det förestående projektet, tar han sig an en

⁵ *Cartas finlandesas* har getts ut i ett antal olika utgåvor genom åren. Här används Ángel Ganivet, *Cartas finlandesas: Hombres del norte*, edición de Fernando García Lara, *Estudio preliminar y notas de Nil Santiañez-Tiño*, Granada: Diputación provincial de Granada, 1998.

mer övergripande uppgift: en beskrivning av de etniska grupperna i Skandinavien. Han såg inga tecken på att intresse fanns att skapa en skandinavisk enhetsstat baserad på det etniska ursprunget och språkgemenskapen, ett slags panskandinavism. Istället pekade Ganivet på en bedräglig, likartad yta mellan dessa grannfolk, som vid närmare granskning avslöjade en mängd skiljaktigheter. Det gällde också de skandinaviska språken; likartade i skrift men mycket olika i uttal. Relationen Norge-Sverige var heller inget harmoniskt äktenskap, och den begynnande förryskningen av Finland trodde han inte skulle leda till en samlad skandinavisk motattack. Att förutspå Finlands självständighet, ett historiskt faktum endast tjugo år senare, fanns inte ens som en tanke i Ganivets föreställningsvärld.

Finland är som ett hus i våningar, skriver han med en något haltande metafor. I bottenvåningen bor ryssarna, få till antalet men ändå husets herrar. På andra och tredje våningen huserar svenskarna eller finnarna, som är underkastade den svenska kulturen. I källarvåningen eller på vinden, det vill säga i det inre av landet bor de verkliga, rättmätiga finnarna. Först berövades finnarna kustområdet, vars hamnar omvandlades till svenska städer, ännu idag så gott som oförändrade. Därefter blev svenskarna i dessa städer underordnade den ryska maktutövningen. Så lyder i korthet Ganivets version av Finlands historia.

Förryskningen av Finland märktes tydligast i östra delen av landet, främst i södra Karelen och Viborgområdet. Synliga bevis var den ryskortodoxa religionens utbredning och många fler rysktalande än i huvudstadsområdet och att förhållandevis många kvinnor rökte. Rökande kvinnor var en kulturell identitetssignal, som Ganivet återkom till vid andra tillfällen och som mätte graden av förryskning. Den västra delen av Finland däremot var i det närmaste svensk. Hamnstäderna Åbo och Hangö fick så gott som allt från Sverige, till exempel tidningar som distribuerades direkt från Stockholm och som lästes med större intresse än de inhemska. Det fanns således ett komplext, svårtydligt mönster mellan de dominerande och de dominerade, mellan de tre folkslagen, ryssar, svenskar och finnar. Så småningom skingrades dimmorna för Ganivet och han såg kärnan, det urfinska, människorna från inlandet.

För att tydliggöra den finska situationen för sina spanska läsare jämförde han hur fenicierna och grekerna hade dominerat de spanska kustområdena, medan ibererna och kelterna hade haft kontroll över inlandet på den iberiska halvön. Han sammanfattar situationen i Finland ungefär så här: alla som bor i Finland kallar sig finnar, oavsett om de talar svenska eller finska eller är tvåspråkiga. Även om språket inte avgör den etniska identiteten bestämmer det i stor utsträckning hur människorna lever sina liv och deras sociala position.

Ett liv levs av de försvenskade finnarna, ett annat av de traditionella finnarna. De förra intar framträdande positioner i samhället. De senare lever sina liv i inlandet eller tillhör städernas lägre klasser. Detta tillstånd var nu på väg att förändras. Finskheten hade stärkt sin ställning och alltfler talade språket. Svenskan kunde ha sin plats som kommunikationsspråk, men att i djupaste mening uttrycka landets sanna själ kunde bara ske på finska språket. Kalevala, det finska nationaleposet som Ganivet läste och hänfördes av, var just ett exempel på hans tes.

Däremot ansåg han att Finland var ett för litet, för fattigt och för glest befolkat land för att kunna vara en självständig stat. Naturresurser saknades och en viktig förutsättning för modern industri, nämligen transportmöjligheter till marknaderna. Slutsatsen var att landet antingen måste luta sig mot Skandinavien eller mot Ryssland. Kriget 1809 hade löst frågan. Den starkare vann. Det viktigaste var inte den formella ställningen inom det ryska imperiet utan "el espíritu de cada nación" (varje nations själ). Det centrala var heller inte den allmänna rösträtten utan hur makten användes. Trots att Finland styrdes av en ståndsriksdag under rysk överhet, hävdade Ganivet att Finland var det bäst styrda landet han hittills lärt känna.

Han vände också blicken mot den vardagliga verklighet han själv var en del av. Några exempel: han såg med gillande på det finska namnskicket, som enligt honom återspeglade ett demokratiskt, kollektivistiskt samhälle. Däremot såg han med ogillande på en okritisk dyrkan av materiella framsteg och teknologi. Ganivet hade aldrig sett någon stad med så mycket vagnar, fordon och ekipage i förhållande till antalet själar. För att inte tala om cyklar, som blivit ett emancipationsredskap för kvinnorna, skriver han. Alla nymodigheter accepterades utan vidare. Järnvägar och tågtrafik var väl utbyggda trots gles befolkning och effektiviteten lika bra som den tyska. Ångbåtstrafik löpte kors och tvärs på insjöarna. Telefonen var lika vanlig som köksattiraljer. Livet levdes regelstyrt och planmässigt enligt klockan. Varje medborgare var som ett urverk: "Flickan som tänder spisen klockan åtta, det kvinnliga mjölkbudet halv nio, min städerska klockan nio, morgonposten klockan tio, lunchen klockan elva, flickan som kommer från kontoret klockan tolv, andra postutbärningen klockan ett, flickan som kommer från skolan klockan två, min granne – en ung målarinna – kommer för att äta klockan tre, doktorinnan passerar på cykel klockan fyra."⁶

Ett annat särdrag i den finska verkligheten var kvinnans ställning. I Finland gällde inte mannen som norm. "Här är kvinnan överlägsen mannen", skriver han på ett ställe. Den mest säregna av kvinnorollerna var den ogifta kvinnan som levde ensam. Flickor hade stor frihet och studerade tillsammans med pojkar ända till universitetsnivå.

⁶ Ganivet, *Cartas finlandesas*, 1998, s. 146 f.

Kvinnan såg på mannen som en studiekamrat och vän. För Ganivet var den finska kvinnan ingen större estetisk upplevelse. Hon var inte speciellt kvinnlig, utan hennes styrka fanns på det intellektuella planet. Kvinnorna hade egna yrken och arbetade precis som mannen, men det viktiga var att tjäna pengar. Det innebar att kvinnorna kunde ensamma gå ut och roa sig, gå på teater, gå på restaurang till klockan ett och två på morgonen. Den finska kvinnans inre skönhet överglänste den yttre. Till sin karaktär var hon i huvudsak praktisk och materialistisk. Och hur var det då med kärleken? frågade han sig. Jo, kärleken spelade mindre roll än alkoholdrycker, vilka båda könen var lidelsefulla nyttjare av.

En del företeelser i det finska samhället fick också Ganivets gillande. Han var mycket kritisk till utbildningssystemet i hemlandet och ville se en reformering av den högre utbildningen i Spanien och såg Helsingfors universitet som förebild, vilket innebar inriktning på praktisk kunskap och inte på utantillinläring. Det fanns fler teatrar i Helsingfors än i motsvarande spanska städer. Han tyckte att han bodde bekvämt och frös inte inomhus om vintern. Maten var han däremot inte så imponerad av. Smörgåsbordet framstod för Ganivet som det centrala i matkulturen, men brödet var hårt som sten, och fryst kyckling från Ryssland hårdare än kanonkulor. Döden, som han avslutningsvis skrev om, var liksom så mycket annat i Finland praktisk och välorganiserad.

Genom kontakter med olika människor framträdde också en finsk bild av hans hemland. Paradoxalt nog var det hans egen hemstad Granada som hade blivit sinnebilden för Spanien eller den etablerade klichén om man så vill. En av orsakerna till det, ansåg Ganivet, var den svenske konstnären Egron Lundgrens reseskildring *En målares anteckningar*, som byggde på brev och dagboksanteckningar från resor i Italien och Spanien under 1840-talet.

Lundgrens bok intresserade Ganivet inte bara för att den ägnade stort utrymme åt hans hemstad Granada, som han själv nyligen skrivit en bok om, *Granada la bella*, utan också för att den representerade en delvis annan typ av reseskildring än hans egen. Lundgren var den tillfällige besökaren som förmedlade sina intryck, formade i stundens ögonblick och präglade av exotiserande förhandsföreställningar. Ganivet underkände inte Lundgren, utan ansåg att hans impressioner från Granada hade ett dokumentaristiskt, historiskt värde om ett Granada som inte längre fanns, och att staden och livet där förmedlades av en konstnär med intränad vana att observera och skildrades med ett avstånd som skärpte blicken. Ganivet förde här en metadiskussion om sin egen text och problematiserade den genre han nu själv var mitt uppe i att praktisera.

Ganivets brevkorrespondens om sina finska erfarenheter får re-

presentera mitt ena exempel på kulturöverföring. Den ingår i en stor genrefamilj av reseberättelser, men har sin unika karaktär för att den är så ganivetisk. För det första på grund av dess retoriska uppbygge, som jag varit inne på tidigare. För det andra för att den bär sådan prägel av sin upphovsmans speciella motiv och metod. Ganivet hade föreställningen att det fanns en djupare psykologisk sanning bakom den yttre fasaden, att seende på ett ytligt, impressionistiskt sätt inte räckte till. Beträktaren måste i stället observera, då avståndsseende gav en sannare blick än närsynthet. Han var febrilt sysselsatt med att försöka förstå det egna hemlandets belägenhet, som han karakteriserade med en individualpsykologisk term "abulia", och som innebar en slags viljeförlamning. Finland gav honom en vision av nya möjligheter för ett stagnerande samhälle att få ny kraft. En försvårande omständighet är att bedöma trovärdigheten i hans bild av Finland. Den ironiska distansen som han ofta anlägger i sitt berättande medför att han intar positionen som en opålitlig berättare som gör läsaren villrådlig.⁷

Kulturexport.

Den internationaliserade produktionen, medieringen och exporten av populärkulturella produkter har blivit den postmoderna epokens viktigaste medel för kulturförmedling. I Ganivets fall handlade det om ett samtal kring ett kulturmöte, men nu handlar det om att få genomslag för en konsumtionsvara tills publiken tröttnat och skriker efter något annat. I Spanien hände också det som skedde på andra håll i Europa, att en våg av kriminallitteratur sköljde över landet, och det som öppnade slussportarna på vid gavel var Stieg Larssons Millenniumtrilogi. 2009 uppgick försäljningssiffrorna till 2,7 miljoner exemplar.⁸ Året därpå var den nordiska romanen (la novela nordica) huvudtemat för Madrids bokmässa. Tidningen El Mundo frågade sig vad som skulle komma härnäst efter Larsson och gav en kort exposé över vilka författare som tidigare varit kända för en bred spansk publik, och vilka som var framtidsnamnen. Astrid Lindgren, H.C. Andersen, Isak Dinesen, Mika Waltari och Henrik Ibsen hörde till de etablerade och kända. Inom kriminalgenren hade Henning Mankell blivit referenspunkten för den samtida kriminalromanen, och för de verkligt initierade hade Sjöwall-Wahlöö uppnått kultstatus. Därefter nämndes ett antal av de för svenska läsare kända deckarförfattarna som tänkbara fortsättare av kriminallitteraturvågen i Spanien, men ingen av dem nådde upp till Stieg Larssons nivå enligt en spansk författare som intervjuades i artikeln.⁹

Upplagesiffrorna talade sitt tydliga språk. Millenniumtrilogin hade också i Spanien, liksom i många andra länder, blivit stora läsar-

⁷ För en vidare diskussion om Ganivets Finlandsbild och dess koppling till hans syn på Spaniens belägenhet, se Stadius, *Resan till norr*, 2005, s. 108 – 116, 198 – 202.

⁸ El Mundo, "Los tres libros de Millennium los tres más vendidos en España", www.elmundo.es/elmundo/2010/01/24/cultura.

⁹ El Mundo, "Y después de Larsson qué?", www.elmundo.es/especiales2010/05/cultura/feria_libro/nordicos/index.html

grupperns favorit. Lika bejakande var inte delar av kritikerkåren. José María Guelbenzu i den ansedda tidningen *El País* avfärdade den nordiska kriminallitteraturgenren rakt av. Den var alldeles för inriktad på försäljningssiffror och torgförde ett falskt socialt budskap till skillnad från klassiker som George Simenon och Sjöwall-Wahlöö. I själva verket var det den nordiska kriminalromanen som orsakat genrens kris, därför att författarna var mediokra och bara intresserade sig för att nå en masspublik.

Fernando Savater, känd filosof och författare, var inte mindre avfärdande. Han föredrog både Agatha Christie och Edgar Allan Poe före de dagsaktuella, som fördömde mer än de analyserade, hävdade han. Redan från början visste man vem som var den skyldige. Alltid kapitalismen. De var egentligen inga riktiga kriminalromaner utan i själva verket äventyrsromaner. De skandinaviska som nu anses viktiga innehöll inget annat än samhällskritik och saken blev inte bättre av att den skyldige var psykopat och massmördare. Savaters dom var hård: "Ju fler som dödades desto dummare var författaren."¹⁰

Kolumnisten i tidningen *El Mundo*, tillika radiopresentatören och talkshowvärderna Federico Jiménez Losantos, skrev om Millenniumtrilogin i ett långt blogginlägg. Stieg Larsson var långt under Sjöwall-Wahlöös och Mankells nivå, både som litteratur och som samhällskritik, ansåg han. Sjöwall-Wahlöö var de stora förnyarna av genren och deras romaner minst lika aktuella nu som när de skrevs. Mankell såg han som deras elev, där Wallander var Becks avkomma men med en något skarpare blick för politisk reflexion och analys än sin föregångare. Larsson däremot var tv-serie med Tarantinoinslag, tv-spel och ytlig persontekning. Millennium kunde triumfera i ett samhälle utan tydliga värderingar, utan intellektuellt djup och med en okontrollerad aptit på starka men flyktiga upplevelser. Blomkvist var inte en polis som såg som sin plikt att upprätthålla samhällets vedertagna och moraliska principer, utan en vänsterjournalist som upphöjt sina egna principer som norm. I sina reflexioner över samhället och välfärdsstatens kris representerade Mankell den traditionella socialdemokratin, medan Larsson däremot representerade dagens radikala vänsterism. Det ovanliga hade nu inträffat, menade Losantos, att den obildade strömläsaren och den progressiva vänsterns läsare hade förenats i sin smak.¹¹

Av renommerade kritiker fanns åtminstone en röst som hyllade Millenniumtrilogin, inte minst som läsoplevelse. Nobelpristagaren Mario Vargas Llosa ansåg sig ha expertkunskaper och livslång erfarenhet som bedömare av skönlitterär kvalitet och upptäckte vid läsningen av trilogin att han kunde återuppleva sin ungdoms stora läsäventyr av Dickens, Dumas och Hugo. Romanerna var ingalunda formellt felfria, men det intressanta med romankonsten, menade

¹⁰ Estandarte, "Guelbenzu y Savater no leen a Larsson", www.estandarte.com/noticias/autores/jose-maria-guelbenzu-y-fernando-savater-no-leen-a-stieg-larsson_725.html.

¹¹ Federico Jiménez Losantos, "Lecturas de agosto (y 3): La gavrosa trilogía de Stieg Larsson", blogs.libertaddigital.com/blog-de-federico/lecturas-de-agosto-y-3-la-gavrosa-trilogia-de-stieg-larsson-5144/

han, var att en roman kunde vara formellt ofullgången men ändå ha en exceptionell kvalitet till skillnad från poesin. Utöver berättelsens suggestiva kraft fanns också en moral förkroppsligad i de två huvudpersonerna, att skipa rättvisa och straffa de skyldiga. Det nya i romanerna var att en kvinna hade intagit den traditionellt manliga hjälterollen, tillsammans med ett antal andra särpräglade kvinnliga karaktärer. Med hjälp av en detaljerad realism i romanens scenografi lyckades Larsson skapa trovärdighet i den för övrigt osannolika intrigen och personteckningen.¹²

Till skillnad från situationen runt förra sekelskiftet då elitlitteraturen från de nordliga regionerna blev brännpunkt i en större samhällsdiskussion om vilken väg moderniseringen av samhällena i Sydeuropa skulle ta, hamnade nu populärlitteraturen i fokus. Som framgångt genererade den både debatt om deckargenrens faktiska tillstånd, men också om det samhälle den gav sig ut för att skildra. En bieffekt av succén för den nordiska kriminallitteraturen var att intresset för annan nordisk litteratur stimulerades, och att bokförlag vågade satsa på att översätta och ge ut skandinavisk litteratur. Resultatet har blivit att både nyskriven och äldre litteratur getts ut under senare år.¹³

Den internationaliserade populärkulturen och andra konsumtionsartiklar som IKEA är till sin karaktär både ytliga och flyktiga, och det kan ifrågasättas vilken funktion och vilket värde de har som kulturförmedlare, även om de nått en stor publik. I bästa fall kan IKEA representera en skandinavisk heminredningstradition som började som en del av folkhemspolitik. Den litterära reseskildringen, som Ganivet var ett uttryck för, har drunknat i informationssamhällets gigantiska utbud. Den har förlorat sin roll när resandet blivit en konsumtionsvara och inte en upptäcktsfärd och ersatts av instruerande guideböcker och internet. Den pålitligaste formen av kulturförmedling från Norden till Spanien, men som berört ett mycket begränsat skikt av befolkningen, har förmodligen varit utgivningen av det bildade kretsloppet litteratur, som ständigt ägt rum redan från slutet av 1800-talet och fram till idag och i första hand inte styrts av marknadens behov av nya produkter. För Ganivet var Finland intressant som ett uttryck för en modernism som utgjorde skiljelinjen mellan det gamla och det nya. Dagens verkliga Sverige ger inte några ekon i spansk press, såvida inte uppseendeväckande händelser inträffar, som t.ex. turbulensen kring Svenska Akademin, men skvallrar inte om att en ny Sverigebild är under omprövning. En orsak är förmodligen att Spanien ligger alltför långt bort i den kulturella periferin och utanför de sfärer som traditionellt och historiskt berörts av det som händer i Sverige. I Frankrike skrevs före och efter andra världskriget ett antal Sverigeskildringar av både journalister och forskare som inte bara letade efter Sveriges hemligheter utan minst lika mycket efter

¹² Mario Vargas Llosa, "Lisbeth Salander debe vivir", elpais.com/diario/2009/09/06/opinion.

¹³ Några exempel: Lena Andersson, *Egenmäktigt förfarande* (2015), Stig Dagerman, *Nattens lekar/Vårt behov av tröst* (en volym, 2014), Lars Gustafsson, *En biodlars död* (2006), Per Olov Enquist, *Musikanternas uttåg* (2016), Torgny Lindgren, *Till sanningens lov* (2007), Harry Martinson, *Aniara* (2015), August Strindberg, *Svarta fanor* (2010), Hjalmar Söderberg, *Doktor Glas* (2011). Karl-Ove Knausgård är den skandinaviske författare som blivit mest omskriven under senare tid i spansk press.

utvägar och lösningar för det franska samhället.¹⁴ Francodiktaturen i Spanien under den här tiden blockerade effektivt den typen av kulturutbyte. Även om Spanien genomgått en omvälvande modernisering och förändring sedan 1980-talet och därmed blivit mer lik övriga Europa finns nord-sydgränsen kvar, den gräns som var ständigt närvarande när Ganivet skrev sina brev till sin hemstads tidning i Granada.

¹⁴ Ett antal sådana skildringar finns omskrivna i Martin Kylhammar, *Bland resenärer och kosmopoliter. Svensk kultur inför utlandet*, Stockholm: Carlsson, 2017.